

❖ عنوان پژوهش: مطالعه و امکان سنجی ظرفیت های نهاد تکافل در استقرار سیاست های کلی تامین اجتماعی
❖ نوع پژوهش: کاربردی □ بنیادی □ توسعه‌ای □
❖ نوع خروجی حاصل از انجام پژوهش: طرح پژوهشی □ گزارش کارشناسی □ سند سیاست‌گذاری □

لازم به ذکر است در چارچوب پژوهشی موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، منظور از طرح پژوهشی، سند سیاست‌گذاری و گزارش کارشناسی به شرح ذیل است:

«طرح پژوهشی»

طرح پژوهشی یکی از انواع قالب‌های تولید علمی محسوب می‌شود که منطبق با اصول علمی روش تحقیق انجام می‌شود.

«سند سیاست‌گذاری»

«سند سیاست‌گذاری»، گزارشی کوتاه، بی‌طرفانه و موجز در پاسخ به یک سؤال مشخص یا راجع به یک مسئله خاص است که استاندارد صلاحیت برای تهیه سند سیاست‌گذاری، افراد خبره هستند. این گزارش شامل سه بخش زیر می‌شود: بخش اول که به آن «خلاصه مدیریتی» خواهیم گفت، بر روی جلد گزارش، ضمن بیان مشکل در یک یا دو سطر، به ارائه راهکارهای اجرایی منطقی برای آن در حداکثر نصف صفحه می‌پردازد. بخش دوم که گزارش اصلی را تشکیل می‌دهد و در ۳ تا ۵ صفحه مطابق چارچوب تعیین شده تهیه می‌شود، «پیشنهادات سیاست‌گذاری» نامیده می‌شود. بخش سوم که به تحلیل دقیق موضوع و ارائه اسناد پشتیبان آن می‌پردازد، «یادداشت سیاست‌گذاری» نام دارد. هر یک از این سه بخش برای اهداف خاص و مخاطبان ویژه خود تهیه می‌شوند.

«گزارش کارشناسی»

شامل ارائه یک گزارش کامل در خصوص یک موضوع خاص موردنظر است که به یک فرد مجری با سطح صلاحیت حداقل «محقق» واگذار می‌شود تا حداکثر طی ۳ ماه، گزارش مورد نظر را منطبق با فرمت ارائه شده تهیه و ارائه نماید.

«تعریف سطح خرد/متوسط/کلان»

طرح خرد- طرحی است که از حیث مبلغ سه برابر حد نصاب معاملات خرد موسسه می‌باشد.

طرح متوسط- طرحی است که از حیث مبلغ از معاملات خرد فراتر بوده و حداکثر ده برابر سقف حد نصاب معاملات خرد موسسه می‌باشد.

طرح کلان- طرحی است که از حیث مبلغ از سقف معاملات متوسط فراتر باشد.

❖ توصیف و بیان مسئله:

بنابر تصریح متن سیاست های کلی تامین اجتماعی ابلاغ شده از سوی مقام معظم رهبری ایجاد رفاه عمومی، بر طرف ساختن فقر و محرومیت، حمایت از اقشار و گروههای هدف خدمات اجتماعی از جمله بی سرپرستان، از کارافتادگان، معلولان و سالمندان و آنچه از اهداف رفاه و تامین اجتماعی که در اصول ۳، ۲۱، ۲۸، ۲۹، ۳۱ و ۴۳ قانون اساسی آمده است، اقتضاء می کند نظامی کارآمد، توانمندساز، عدالت بنیان، کرامت بخش و جامع برای تامین اجتماعی همگان که برگرفته از الگوهای اسلامی- ایرانی و مبتنی بر نظام اداری کارآمد، حذف تشکیلات غیر ضرور و رفع تبعیض های ناروا و بهره گیری از مشارکت های مردمی باشد، می بایست طراحی و اجرا شود و از سوی دیگر بر استقرار نظام ملی احسان و نیکو کاری و ایجاد پیوند میان ظرفیت های مردمی و دستگاه های موظف در بند هفتم سیاست ها تاکید شده است. بسامد واژه مردمی و عمومی نیز در سیاست از تاکید بر بهره برداری از ظرفیت جامعه پرده بر می دارد.

یکی از نهادهای مردمی که توان حمل چنین باری را در بستر جامعه دارد نهاد تکافل است. تکافل از ماده کفل به معنای تعهد به تامین نیازهای معیشتی به کار رفته است. بسیاری از اندیشمندان اسلامی از جمله شهید صدر آنرا به معنای کفالت برخی به دست برخی دیگر به کار برده اند. به طور کلی می توان گفت از آنکه امر اجتماعی، به صورت اجتماعی نضج می گیرد، ساماندهی آن نیز اجتماعی خواهد بود. از این منظر تکافل به ماهیت امر اجتماعی نظر دارد و سامان امر اجتماعی را به صورت اجتماعی و متقابل پیگیری می کند. ضمان اعاله و تکافل عام مفاهیمی هستند که به این ماهیت اشاره می کنند. اما محدوده این کفالت می تواند طیفی از امور را در برگیرد. امور معیشتی، فقر، عدم کفایت درآمد، شغل، مسکن، بدهکاری و... از جمله قلمروهایی بوده اند که با ابزار تکافل می توان به رفع چالش آنها پرداخت. به نظر می رسد سلسله مراتب تکافل در خانواده، محله، خویشاوندان، هم شهریان، شهروندان و مسلمین و هم نوعان از بن تکافل قابل استنتاج است.

بسیاری از اندیشمندان کفالت را به گونه ای مطرح کرده اند که در دایره امور خیرخواهانه، تبرعی و غیر الزام آور قرار می گیرد. گاهی از واجب کفایی بودن آن نیز سخن به میان رفته است. اما به نظر می رسد می توان از الزام های قراردادی نیز در آن بهره برد، به گونه ای که افراد با قراردادهایی ضمان و کفالت یکدیگر را در اموری مشترک به عهده بگیرند. و اینگونه از یک نهاد غیررسمی به سمت یک نهاد رسمی حرکت کنند. بنابراین پس از شناسایی امر مشترک و گاه خطر مشترک، ممکن است تامین مالی ضمانت و کفالت به صورت مشارکتی صورت پذیرد. از این رو برخی از نویسندگان به برخی پرداخت های انتقالی و مالیات عمومی اسلامی الزامی و غیر الزامی به عنوان منبع تامین مالی تکافل اشاره کرده اند. انفال، زکات، خمس صدقه، هدیه، وقف، نذر، کفاره، قربانی و قرض از جمله این منابع بوده است.

در سوی مقابل بازم به دلیل اینکه جنبه حمایت گرانه تکافل پررنگ دیده شده است، تخصیص این منابع هم به فقر، نیاز و استحقاق سنجی گره می خورده است. حال آنکه هم در تامین منابع و هم در تخصیص منابع، سرشت تکافل بر توافق اراده ها تاکید دارد.

در گام بعد پرسش از چگونگی حکمرانی، سیاست گذاری، برنامه ریزی، مدیریت و تنظیم نهادهای برآمده از تکافل به میان می آید. تکافل هم در تأمین منابع و هم در حکمرانی سازه خویش، بنای بر عدم تفکیک مدیریت از مالکیت دارد و بر نوعی خودگردانی تأکید می کند. بنابراین همان ذی حقان یک قلمرو با ظرفیت تکافل به خودگردانی منابع خویش می پردازند.

با این توضیح می توان پرسید که مردم نهادها، دولت، بخش خصوصی هر یک چه جایگاهی در نظام تکافل بنیاد خواهند داشت؟ عمده ترین نقشی که برای دولت در آثار نویسندگان وجود دارد نقش تسهیل گری و صیانت از حقوق، قراردادها، مشارکت در تأمین مالی و ارائه زیرساخت بوده است. اما چنان که بیشتر آمد تکافل از باب تفاعل به بده بستان گره خورده و یک قدرت مرکزی دیگران را کفالت نمی کند، بلکه کفیل ها کفالت یکدیگر را به عهده می گیرند. به دیگر سخن، امر مشترک اقتضای تدبیر مشترک را خواهد داشت.

نکته بعدی درباره تکافل رابطه آن با نظام های چند لایه تأمین اجتماعی است. آیا تکافل فقط مربوط به لایه حمایتی و غیررسمی و غیر الزام آور می شود؟ به نظر می رسد تکافل یک شکل و سازه آماده شرعی برای مصارف خاص نیست؛ بلکه یک ظرفیت، یک تأسیس و نهاد حقوقی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است که با اصل مشارکت و توافق می تواند تعهدات متقابل و همکاری های مختلفی را رقم بزند. بنابراین هم در لایه های حمایتی و هم در لایه های بیمه ای و تکمیلی توافق اراده های برآمده از تکافل می تواند شکل و قواره گوناگونی به خود بگیرد.

اینکه تکافل جایگزین دولت یا نهادهای رسمی است یا مکمل آن؟ خود می تواند محل تأمل باشد. اما به نظر می رسد تکافل یک اصل برای ساختن و ارزیابی نهادهای مدنی است. بنابراین با ریختن خون تکافل در نهادهای مدنی موجود نیز می توان به استوارسازی آنها نیز کمک شایانی کرد. آنچه نباید از نظر دور داشت این است که نهاد تکافل تمرکز گریز است و تکتگر. چرا که امر به کنش متقابل است در بستر زندگی عمومی. آموزه های اسلامی وقتی خطابش عموم مردم و مسلمین است نقطه کانونی برای آن تعیین نمی کند، هرچند ممکن است نقش های بازیگران میدان تکافل در ادوار مختلف متفاوت شود. اما اصل در امر عمومی، عمومی بودن و برابری نقش هاست.

❖ اهداف مورد نظر برای تحقیق:

◀ هدف اصلی

مطالعه بهره برداری از ظرفیت نهاد تکافل در استقرار سیاست های کلی تأمین اجتماعی

◀ اهداف فرعی

- ۱- شناسایی مبانی نظری وفاق و تعارض فقه و حقوق در زمینه شکل گیری نظام تأمین اجتماعی چند لایه
- ۲- شناسایی ظرفیت تکافل در شکل گیری نظام تأمین اجتماعی چند لایه
- ۳- شناسایی ظرفیت تکافل در بهبود حکمرانی صندوق های بیمه ای (صندوق تأمین اجتماعی)

کد سند:
شماره ویرایش:

❖ زمینه‌های استفاده و کاربرد نتایج تحقیق (کاربست آن در سازمان تأمین اجتماعی یا حوزه رفاه و تأمین اجتماعی):

- ۱- نتایج این طرح می‌تواند در استقرار سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری در حوزه تأمین اجتماعی کمک بسزایی بکند و تحقق هدف مردمی بودن آنرا تسهیل کند
- ۲-
- ...

❖ محدوده مکانی و محدوده زمانی

❖ شرح خدمات مورد انتظار:

- ۱- شناسایی مبانی فقهی و حقوقی تکافل در مبانی نظری اسلامی
- ۲- شناسایی مفهوم تکافل و جایگاه آن در سیاست‌های ابلاغی
- ۳- شناسایی ویژگی‌های تکافل برای طراحی نظام چند لایه
- ۴- شناسایی نسبت تکافل با حکمرانی و سیاست‌گذاری مردمی در صندوق تأمین اجتماعی
- ۵- شناسایی جایگاه تکافل در میان نهادهای رسمی و غیررسمی تأمین اجتماعی

❖ خروجی‌های موردانتظار:

- ۱- کشف اصول عام و خاص برآمده از ماهیت تکافل در صندوق‌های بیمه‌ای
- ۲- ارائه مدلی تکافل بنیاد برای صندوق‌های بیمه‌ای

...

❖ محدودیت‌ها و موانع احتمالی پیش رو:

۱-

۲-

...

کد سند:
شماره ویرایش:

❖ مدت زمان حدودی اجرای پروژه (ماه): ۵

❖ سطح مورد نظر برای اجرای طرح: خرد متوسط کلان